

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Dyskurs i jego odmiany” (Brenna, 22–24 października 2014)

W dniach 22–24 października 2014 roku w Brennej odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pod tytułem „Dyskurs i jego odmiany”, zorganizowana przez Zakład Lingwistyki Tekstu i Dyskursu Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego.

Pogłębiona refleksja nad wyodrębnianymi dziś w przestrzeni publicznej (i ujmowanymi nierzadko w perspektywie transdyscyplinarnej tudzież międzykulturowej) odmianami dyskursu miała się przyczynić – zgodnie z zamierzeniami organizatorów spotkania – zarówno do uporządkowania istotnych zagadnień teoretycznych i metodologicznych, jak i do bliższego rozpoznania empirii komunikacyjnej. Problematykę wystąpień/dyskusji wyznaczyły również takie kwestie, jak np. powstawanie, przeobrażenia/metamorfozy i zanikanie dyskursów, ich typologie, wzajemne oddziaływania czy modele opisu, odniesienia pomiędzy typem dyskursu a jego reprezentacjami.

Zaproponowana tematyka konferencji okazała się zajmująca i atrakcyjna poznawczo głównie dla lingwistów, tekstologów i/lub dyskursologów (polonistów, lecz także neofilologów) oraz dla badaczy komunikacji społecznej – o czym przekonały liczne zgłoszenia konferencyjne. Ostatecznie w trakcie trzydniowych obrad głos zabrali przedstawiciele trzynastu ośrodków naukowo-badawczych; łącznie zaprezentowano aż czterdzieści siedem referatów. Wypowiedzi te postaram się kolejno przywołać. Tak zaplanowane przedsięwzięcie warto jednak poprzedzić ważnym zastrzeżeniem: z uwagi na rozmiary niniejszego sprawozdania bliższa charakterystyka poszczególnych wystąpień nie jest możliwa, w konsekwencji oświetlenie wpisanych w nie sądów i tez w niektórych miejscach wyda się, być może, niewystarczające. Z omówień trzeba było również czasem zrezygnować. Pozostaje mieć nadzieję, że powstałą lukę wypełni (w pewnym przynajmniej stopniu) publikacja tomu pokonferencyjnego, opracowywanego pod redakcją Bożeny Witosz, Katarzyny Sujkowskiej-Sobisz i Ewy Ficek, który ukaże się niebawem.

* * *

Obrady konferencyjne otworzyła prodziekan Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Aldona Skudrzyk; w pierwszej (plenarnej) części spotkania zdecydowanie dominowały wystąpienia ogólnoteoretyczne. I tak Stanisław Gajda (Uniwersytet Opolski) przedstawił referat *Polska przestrzeń dyskursywna*. Oglądowi poddał on podziały wprowadzane we współczesnej rzeczywistości komunikacyjnojęzykowej w kontekście dwu zwrotów odnotowanych w naukach humanistycznych i społecznych: językowego i kulturowego (a w ich obrębie odpowiednio – dyskursywnego i przestrzennego). Modelowanie przestrzeni dyskursywnej – stwierdził w konkluzji badacz – może się odbywać z wykorzystaniem układu hierarchicznego oraz, co dziś zdecydowanie częstsze i warunkowane dynamiką owej

przestrzeni, układu symultanicznego obrazowanego za pośrednictwem metafory sieci bądź mapy. Z kolei Aleksy Awdiejew (Uniwersytet Jagielloński) rozwinął temat akcentowany w tytule wystąpienia: *Dyskurs – relewancja interpretacja*, Grażyna Habrajska (Uniwersytet Łódzki; *Dyskurs publicystyczny. Moduły informacyjne w procesie interpretacji dyskursu*) zaś rozważała problemy związane z zastosowaniem modułów informacyjnych, które sterują sensem tekstów (traktujących o aborcji, *in vitro*, badaniach prenatalnych itd.) dzisiejszego dyskursu publicystycznego. Ten blok referatów zamknął wykład Marka Czyżewskiego (Uniwersytet Łódzki; *Dyskursy neoliberalne i ich problematyzacje*). Prelegent skierował uwagę zebranych na sposoby problematyzacji dyskursów neoliberalnych, zastanawiał się ponadto nad podstawowymi wariantami wskazanej grupy dyskursów, a także możliwościami ustalenia wyróżników ujawnianych na poziomie ich tekstowych aktualizacji.

22 października obrady późnopołudniowe toczyły się w trzech równoległych, uzupełniających się sekcjach. Na sekcję pierwszą złożyły się referaty: Ireny Szczepankowskiej z Uniwersytetu w Białymstoku (*Konstelacja dyskursów związanych tematycznie i funkcjonalnie ze sferą prawa – próba typologii*), Ewy Malinowskiej z Uniwersytetu Opolskiego (*Dyskurs urzędowy w mediach elektronicznych*), Mariusza Rutkowskiego z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (*Dyskurs urzędowy w ramach dyskursu instytucjonalnego*) oraz Bożeny Taras z Uniwersytetu Rzeszowskiego (*O pojęciu dyskursu*). Sekcję drugą utworzyli: Leszek Będkowski z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie (*Polskie negatywne utopie science fiction a współczesne dyskursy medialne*), Wioletta Kochmańska z Uniwersytetu Rzeszowskiego (*Relacja słowo – obraz – stereotyp w kreowaniu postaci w dyskursie medialnym*), wreszcie Iwona Wowro z Uniwersytetu Śląskiego (*Regionalny dyskurs humorystyczny na przykładzie śląskich i górskich dowcipów o małżeństwie*). Z kolei sekcję trzecią stanowiły wystąpienia: Barbary Bogołębskiej z Uniwersytetu Łódzkiego (*Przenikanie się dyskursów dziennikarskich i medialnych*), Bogusława Skowronka z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (*Dyskurs filmowy jako odmiana dyskursu medialnego*), a także dwóch badaczek z Uniwersytetu Śląskiego – Iwony Loewe (*Słowo pisane w dyskursie telewizyjnym*) i Eweliny Tyc (*Płeć w dyskursie telewizyjnym*).

Jak wynika z powyższego wyliczenia, autorzy analiz koncentrowali się w głównej mierze (lecz nie wyłącznie) na dyskursie mediów/dyskursie w mediach, co potwierdza szczególne znaczenie tego właśnie fragmentu „dyskursowej konstelacji”. Zauważyć też należy, iż podnoszone przez badaczy zagadnienia wzbudziły duże zainteresowanie zebranego gremium.

Obrady plenarne drugiego dnia konferencji zainicjowała Maria Wojtak (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie). W wystąpieniu pt. *O dyskursie religijnym, jego osobliwościach i przeobrażeniach* referentka podjęła próbę naukowego ujęcia praktyk komunikacyjnych polskiej wspólnoty katolickiej. Praktyki, o których mowa, z jednej strony odwołują się do sfery transcendencji (wskażmy na poznawczy wymiar owego dyskursu), z drugiej jednak – jak dowiodły egzemplifikacje zaczerpnięte z najnowszych modliteowników – coraz chętniej otwierają się na wpływy świeckie. Janina Labocha (Uniwersytet Jagielloński) podzieliła się ze słuchaczami konstatacjami dotyczącymi tytułowego zaolziańskiego dyskursu tożsamości etnicznej, w szczególności zaś poszukiwała odpowiedzi na pytania o: wyznaczniki tożsamości etnicznej mieszkających na Zaolziu Polaków, historię regionu i jego mieszkańców, kształtowanie się narracji tożsamościowych (począwszy od 1920 roku) oraz sposób ich opisu. Tymczasem w polu dociekań Tomasza Piekota i Grzegorza Zarzecznego (Uniwersytet

Wrocławski; *Wieloznaczność pojęcia DYSKURS w perspektywie relacji centrum–peryferie*) znalazły się m.in. różne rozumienia i uwikłania wieloznacznego pojęcia dyskursu. Na gruncie polskim – dodajmy za badaczami – dostrzec można wyraźny opór peryferii i skłonność do „renegocjowania kluczowych pojęć centrum”.

Pozostałe wystąpienia przewidziane na 23 października wkomponowano w przybliżone w dalszym opisie bloki/sekcje. W tak zarysowany obszar rozważań ponownie wprowadzę kilka krótkich komentarzy. Dorota Zdunkiewicz-Jedynak (Uniwersytet Warszawski) wygłosiła referat pt. *Mediatyzacja gatunków użytkowych. Casus: kazanie (uwagi na marginesie „Kazań ponadczasowych” ks. Mirosława Malińskiego)*, Katarzyna Wyrwas (Uniwersytet Śląski) skupiła się na roli opowiadania w dyskursie homiletycznym, czyli na „teologii narratywnej w działaniu”, a celem wystąpienia Iwony Steczko (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; *Dyskurs funeralny – próba charakterystyki*) było ogarnięcie spojrzeniem dyskursu funeralnego i konkretyzujących jego parametry gatunków/tekstów. W pracy sekcji pierwszej włączył się (to w ramach obrad popołudniowych) także Waldemar Źarski (Uniwersytet Wrocławski), omawiając zagadnienie: *Polski dyskurs kulinarny – tekst, gatunek, strategie komunikacyjne*. O zmianie uobecniających się w audycjach telewizyjnych i radiowych (por. przede wszystkim takie programy, jak *Pieprz i wanilia* Tony’ego Halika i Elżbiety Dzikowskiej oraz *Boso przez świat* Wojciecha Cejrowskiego) form relacjonowania podróży przekonywała Marta Smykała (Uniwersytet Rzeszowski; *Boso przez świat (według blondynki), czyli rzecz o podróżach kulinarnych i z żartem, a także o pieprzu i wanilii, grochu i kapuście. Zmiana form relacjonowania o podróżach na podstawie wybranych audycji telewizyjnych i radiowych*). Z kolei Beata Grochala (Uniwersytet Łódzki; *Pragmatyczne aspekty dyskursu sportowego w mediach*) wprowadziła zgromadzonych w problemy medialnego dyskursu sportowego/dyskursu o sporcie. Problemy te połączyła mówczyni z dziedzinami: informacyjną, ontologiczną, funkcjonalną, wypowiedzeniową, aksjologiczną oraz konwencji gatunkowych. Po krótkiej dyskusji (i przerwie) sekcję dopełniły trzy kolejne wypowiedzi: Rafała Zimnego z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Teoretyczne podstawy badań nad dyskursem miejskim*), Katarzyny Kantner z Uniwersytetu Jagiellońskiego (*Literatura jako dyskurs, literatura w perspektywie interdyskursywnej (przypadek O. Tokarczuk)*), jak również Beaty Dudy z Uniwersytetu Śląskiego (*Współczesny flâneur? Postać spacerowicza w dyskursie turystycznym*).

W sekcji drugiej można było wysłuchać także dziewięciu referatów. Po pierwsze – wykładu Waldemara Czachura (Uniwersytetu Warszawski); wykład ten zogniskowany był wokół tematu: *O przydatności koncepcji „stylu myślowego” i „kolektywu myślowego” Ludwika Flecka w międzykulturowej lingwistyce dyskursu*. Po drugie – uwag Anny Hanus (Uniwersytet Rzeszowski; *Kilka refleksji na temat miejsca tekstu w germanistycznej analizie dyskursu*), odnoszących się do germanistycznej analizy dyskursu. Po trzecie – wywodu Grzegorza Zarzecznego i Tomasza Piekota (*Styl a dyskurs w polskiej lingwistyce – metaanaliza korpusowa*), którzy tym razem podjęli się rewizji najistotniejszych różnic w sposobie konceptualizowania dwu zasygnalizowanych w tytule swej prezentacji kategorii językoznawczych. Dopowiedzmy, że w wyprowadzeniu wniosków końcowych pomogło autorom porównanie danych frekwencyjnych. W dalszej części obrad wystąpili jeszcze: Marzena Makuchowska z Uniwersytetu Opolskiego (*Dyskurs pro- i antyaborcyjny we współczesnej polskiej przestrzeni publicznej*), Artur Rejter (*Problematyka płci a nazwy własne. W stronę*

onomastyki dyskursu) oraz Bernadetta Ciesek (*Relacje interdyskursywne w przestrzeni dyskursu feministycznego*) z Uniwersytetu Śląskiego. Ewa Szukdlarek-Śmiechowicz (Uniwersytet Łódzki; *Telewizyjny dyskurs polityczny (cele, funkcje, gatunki i role komunikacyjne jego uczestników)*) omówiła pragmatyczny (i nie tylko ten) fundament telewizyjnego dyskursu politycznego. Do tego referatu nawiązali kolejni uczestnicy sesji – Marcin Poprawa (Uniwersytet Wrocławski; *Wojenny dyskurs totalitarny w prasie „gazinowej” w okupowanej Polsce (1939–1945) i jego odmiany*) oraz Katarzyna Kłosińska (Uniwersytet Warszawski; *Opozycja jako podstawowe tworzywo dyskursów politycznych*).

Bogaty był także program trzeciego dnia konferencji. Zaprezentowane 24 października odczyty poświęcono różnym rodzajom oraz komponentom praktyk mownych, m.in.: nowym wcieleniom dyskursu edukacyjnego (Jolanta Nocoń z Uniwersytetu Opolskiego; *Dyskurs edukacyjny w Internecie*), specyfice dyskursu glottodydaktycznego (Joanna Przyklenk z Uniwersytetu Śląskiego; *Czy istnieje dyskurs glottodydaktyczny? W poszukiwaniu genus proximum i differentia specifica dyskursu traktującego o nauce języków obcych*), materializacjom i właściwościom dyskursu terapeutycznego (Ewa Ficek z Uniwersytetu Śląskiego; *Językowe manifestacje dyskursu terapeutycznego (na wybranych przykładach)*), językowym mechanizmom deprecjonującym w dyskursach subkultur (Sabina Deditius z Uniwersytetu Śląskiego; *„Walka na słowa” jako typ dyskursu młodzieżowego*).

W tym samym czasie obradowała sekcja druga. Na pierwszy plan wysunęły się tu inne fenomeny: dyskurs epistolarny (Monika Zaśko-Zielińska z Uniwersytetu Wrocławskiego; *Zastosowanie lingwistyki korpusowej do badań nad dyskursem epistolarnym*), prasowe formy wypowiedzi (Maria Krauz z Uniwersytetu Rzeszowskiego; *Hipertekst, klaster czy dyskurs krytyczny? Recenzja filmowa jako część dyskursu krytycznego*), wybrane aspekty dyskursu muzycznego (Ewa Biłtas-Pleszak z Uniwersytetu Śląskiego; *Wartościowanie w dyskursie muzycznym*).

Za podsumowanie obrad uznać można część plenarną obejmującą cztery końcowe wystąpienia. Irena Kamińska-Szmaj (Uniwersytet Wrocławski) w opracowaniu *U źródeł politycznego dyskursu dominującego w czasach PRL* referowała wyniki badań nad strategiami propagandowymi władzy autorytarnej, które uformowały się po zakończeniu II wojny światowej. Jak argumentowała mówczyni, ten typ dyskursu (zwany dominującym) zbudowany został z elementów przez wiele lat spychanych na margines retoryki politycznej, a występujących np. w tekstach komunistów z czasów II RP czy działaczy PPR z czasów okupacji. Następnie w referacie *Dyskursywność jako kategoria w germanistycznej lingwistyce dyskursu* Zofia Bilut-Homplewicz (Uniwersytet Rzeszowski) starała się dookreślić napięcia na linii: intertekstualność – dyskursywność. Zdaniem badaczki, kryteria tekstowości zaproponowane przez Roberta A. de Beaugrande’a i Wolfganga U. Dresslera – choć nieustannie relatywizowane i poddawane krytyce – wciąż pozostają punktem odniesienia dla lingwistyki tekstu. Ich listę uzupełnia się także o wzmiankowaną już dyskursywność. Rozważania Mirosławy Siuciak (Uniwersytet Śląski; *Dyskurs publiczny w perspektywie diachronicznej*) dotyczyły z kolei dyskursu publicznego oraz metod i zadań badawczych jego diachronicznej charakterystyki. Ponieważ wymieniona sfera komunikacyjna/życia wspólnotowego jest niezwykle rozległa i niejednorodna, referentka zaproponowała jednocześnie, by dokonać jej podziału, wydzielając najważniejsze dziedziny ludzkiej aktywności (dyskurs prawno-administracyjny, naukowy, szkolno-dydaktyczny itd.). Autorka ostatniego referatu

tu pt. *Czy potrzebne typologie dyskursu?*, Bożena Witosz (Uniwersytet Śląski), wyraziła pogląd, iż wysiłki systematyzacyjne są dziś (tj. w dobie pluralizmu interpretacyjnego i/lub odrzucania konstrukcji stratyfikacyjnych) mimo wszystko niezbędne. Stanowią one narzędzia rozumienia rzeczywistości (co udowodniono na podstawie analiz materiałowych). Opracowywane modele – podkreśliła Bożena Witosz – muszą być wszakże wystarczająco elastyczne/otwarte; oznacza to, że powinny uwzględniać hybrydyzację konwencji dyskursywnych oraz zmiany kultury w ogóle.

Po tych wystąpieniach – a także po segmencie obejmującym głosy dyskutantów i prelegentów oraz podziękowania gości i organizatorów – nastąpiło zamknięcie sesji.

* * *

Wydaje się, że konferencja spełniła związane z nią oczekiwania, pozwoliła bowiem na wymianę myśli/doświadczeń i na rzeczową dyskusję. Jej bezsprzecznym atutem była przy tym ogromna różnorodność – domen zainteresowań, inspiracji, metodologii czy podejść poznawczych (wielorakość to zresztą stały rys badań dyskursologicznych). Podstawowe teoretyczne pojęcie, występujące w tytułach większości referatów – tj. „dyskurs” – ukonkretniano na wiele sposobów. Oczywiście dla uczestników zrelacjonowanego spotkania było, jak sądzę, także to, że zarówno odmiany, jak i manifestacje dyskursu wytyczają (i będą wytyczać) obiecujące obszary dalszych eksploracji.